

**Jaroslav Havlíček:
Neviditelný (1937)**

Alena Paulenková

(Gymnázium, Střední pedagogická škola, Obchodní akademie
a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, Znojmo)

Lektoroval:

prof. PhDr. Pavel Janoušek, DSc.,
Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Tato *Dílna České knihnice* vznikla v rámci projektu Rozvoj kapacit Ústavu pro českou literaturu AV ČR pro výzkum a popularizaci, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014701, který je spolufinancován Evropskou unií.

Dílny České knihnice jsou rozšířením edice *Semináře České knihnice* a přinášejí sadu úloh včetně řešení vztahujících se k jednotlivým svazkům vydaným v ČK. Tvoří je středoškolské učitelky a učitelé pro své kolegyně a kolegy. Jejich cílem je sdílení dobré praxe. *Dílny České knihnice* jsou lektorovány a redakčně zpracovány.

Verze publikace: V/2022

Volně ke stažení na:

www.kniznice.cz/pro-skoly

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz, v Praze roku 2022

jako 10. svazek edice *Dílna České knihnice*.

Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

Edici *Dílna České knihnice* řídí Robert Kolár.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

**MS
MT**
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Metodická poznámka

Hlavní postavou románu je Petr Švajcar, který je zároveň jediným vypravěčem celého příběhu. Hrdina nám představuje „svůj příběh“, velmi otevřeně popisuje nejen svůj život, ale dává nám především nahlédnout do svého nitra.

Petr Švajcar pochází z nuzných poměrů a je odhodlaný podřídit svůj profesní i osobní život trvalému hmotnému zajištění. V tragédii se obrátí jeho příchod do rodiny továrníka Hajna i vysněný sňatek s jedinou dědičkou Soňou. Racionální svět hlavního hrdiny se zde střetává s pokřivenými rodinnými vztahy a s postavou psychicky nemocného strýce Cyrila, který se vydává za neviditelného. Tato postava dala název celému románu. Prostředí, ale i dědičné zatížení postihne Soňu, která též vážně psychicky onemocní. Švajcar se svého snu o štěstí vzdát nechce, chladnokrevně kalkuluje, ale prohrává. Zasáhne ho další rána osudu a my jako čtenáři můžeme sledovat muže, který ví, že nenávratně ztrácí vše, o co v životě usiloval.

Pomůcky

čtvrtka papíru, tužka na kreslení
Slovník spisovné češtiny nebo připojení na internet
(pro hledání v elektronických slovnících)

Upozornění pro čtenáře

V obou ukázkách je hlavní hrdina zároveň vypravěčem

Jsou tomu necelé tři měsíce, co mne došla zpráva o úmrtí Cyrila Hajna. Docela stručná a chladná zpráva, jaké dochází v takových případech a za podobných okolností: „Oznamujeme Vám, že zemřel včera v půl deváté večer na zápal plic. Máte-li nějaké zvláštní dispozice k pohřbu, sdělte je ihned.“ Razítko a datum. Podpis, podobný stenografické zkratce. Víc nic.

Ne, neměl jsem pražádné dispozice o pohřbu, pražádné, ten lístek měl však týž výsledek, jako když na zdánlivě zhaslé ohniště stříknete lžící lihu: mrtvý popel vybuchne hučícím plamenem. Možná že vám trochu přismaží obočí, možná že vám očadí čerstvě obílenou zeď. Nosil jsem ten stručný lístek u sebe a neustále jsem jej musil vytahovati z kapsy. Podívejme se, tedy zemřel! Zemřel! Všechno zlo, které způsobil ten nevinný viník, pěkně a soustavně se mi počalo objevovati při jídle, při práci, při usínání. Ne snad že by bylo již zapomenuto. Nikdy, nikdy nemohlo být zapomenuto! Nyní však strašidla vylezla z hrobů. Několik posledních let mého života mi leželo před očima.

Nevím, kdy mě vlastně napadlo, že bych měl svůj životní příběh napsati. Nejspíše tenkrát, když jsem si poprvé uvědomil, že tomu brzy bude právě deset let, co jsem vstoupil do tohoto domu.

Jaroslav Havlíček: Neviditelný. Praha, NLN 2006, s. 9

Ukázka 2

Katy! Bylo jí sedmnáct, když jsem ji uviděl poprvé! Předčasně vyspělá, bílá a růžová dívka. Jasně modré oči, poněkud šikmo posazené, nad čelem vzdorovitá satyří čupřina. Jako by skrývala růžky! Ústa také satyří, s koutky při úsměvu se šířícími vysoko vzhůru, nad nimi záblesk drobných, bělostných zubů. Štíhlé, taneční nožky, pevná, ostrá prsa. Samý smích. Vtělený život, vtělený optimismus.

Dnešní Katy je pokorná samička, které, chci-li, užiji a kterou, chci-li, odstrčím. Nikdy nemám obav, že se mi vzepře, že mi prchne. Vždy k službám, prosím. [...]

Nemiluji Katy ani dost málo. Prostě ji trpím. Katy je otrokyně. Udělal jsem si z ní otrokyni, protože se mi chtělo. Ještě je tělesně velmi dobrá, ale sedmnáctiletá Katy, smíšek a dravec, to již není. Někdo by snad mohl říci, že jsem spáchal veliký hřích na této dívce překypující životem. Možná že ano. Nepopírám to. O jedno obvinění více nebo méně – naprosto mi to nevadí. Což nebyl na mně spáchán také veliký hřích? Mučil jsem se já, proč by se nemučil také ještě někdo jiný? Jaképak cavyky!

Jaroslav Havlíček: Neviditelný. Praha, NLN 2006, s. 19

Otázky k ukázce 1

- 1) Přečetli jste ukázkou, ve které se hlavní postava rozhodne psát svůj životní příběh. Co víme o jeho životě?
- 2) Kdo je Cyril Hajn ve vztahu k hlavnímu hrdinovi?
- 3) Jaký citový vztah má hlavní hrdina k Cyrilu Hajnovi?
- 4) Popište chování hrdiny po přečtení dopisu. Uveďte pouze to, co by mohl vidět někdo, kdo s hrdinou nemluví, ale pozoruje ho.
- 5) Zpráva, kterou hrdina dostal, je označena jako *chladná*. Z jakého důvodu ji tak chápe a kdo ji asi psal?
- 6) Slova *nevinný viník* v sobě spojují protiklady. Jak si je můžeme vysvětlit? Uveďte více možností, jak spojení chápat, a to bez ohledu na skutečnost, jak spojení chápe hlavní hrdina.
- 7) Slovo *stenografické* odkazuje k povolání. Zjistěte, co bylo náplní této profese. Najděte spojitost mezi tímto povoláním a slovem *stenografické* v ukázce.
- 8) Jaký význam má předpona *pra-* ve slově *pražádné* (slovo je začátku druhého odstavce)? Jaká další slova, u kterých má tato předpona shodný nebo podobný význam, znáte? Napište alespoň dvě.
- 9) Některé věty ve druhém odstavci končí vykřičníkem. Nejedná se o věty rozkazovací. Jak změní právě vykřičník význam těchto vět?
- 10) Hrdina přirovnává situaci, ve které se nachází, ke *zdanlivě zhaslému ohništi*. Popište stav, ve kterém se nachází.
- 11) Jak si vysvětlíte obrat *strašidla vylezla z hrobů*? Předchozí obraz (otázka 10) a tento spolu souvisí.
- 12) Nakreslete hrdinovy představy z otázek 10 a 11. Vše, co je v jeho představách, kreslete, jako by to byla realita.
- 13) Máte spíše pozitivní, nebo negativní vztah k hlavnímu hrdinovi? Jak ho hodnotíte jako člověka?

Otázky k ukázce 2

- 1) V obou úryvcích promlouvá stejný hrdina. Po přečtení ukázky 2 odpovězte znovu na otázku, zda máte spíše pozitivní, nebo negativní vztah k hlavnímu hrdinovi. Jak ho hodnotíte jako člověka? Obě odpovědi porovnejte.
- 2) Jak sám sebe hrdina vidí?
- 3) Jaký je původní význam podstatného jména, ze kterého je odvozeno slovo *satyří* (objeví se dvakrát v prvním odstavci)? Poučení hledejte ve *Slovníku spisovné češtiny* nebo v některém z elektronických slovníků, které najdete na stránkách Ústavu pro jazyk český.
- 4) Nyní již znáte význam slova *satyří*. Popište s využitím významu tohoto slova vzhled Katy.
- 5) V čem se podle vypravěče liší Katy, se kterou se setkal kdysi, od té dnešní?
- 6) Spojení *pokorná samička* je obrazné. Jedná se o pozitivní, nebo negativní hodnocení?
- 7) Úryvek končí slovem *cavyky*, které je hovorové. V jakém spojení se ještě toto slovo vyskytuje? Nahraďte je synonymem. K řešení můžete použít *Slovník spisovné češtiny* nebo některý z elektronických slovníků ze stránek Ústavu pro jazyk český.
- 8) Komu pokládá hrdina otázky na konci textu?

Řešení otázek k ukázce 1

- 1) Víme o něm, že je muž, není zřejmé, kolik je mu let. Před deseti lety přišel do domu, ve kterém nyní žije. Prožil něco hrozného, na co nemůže zapomenout. Nyní se rozhodl, že sepíše příběh svého života. Nebude to ale životopis, protože bude psát o intimních věcech, o tom, co prožíval, co se mu stalo.
- 2) Hrdina má rozhodovat o způsobu pohřbu, předpokládáme, že se jedná o nejbližšího člověka Cyrila Hajna. Může se jednat o příbuzného nebo o opatrovníka.
- 3) Nenávidí ho, považuje ho za viníka svého neštěstí. Událost se stala před lety, už ji výrazně neprožívá, zpráva o úmrtí mu ji v plné síle připomene.
- 4) Není řečeno, kde hrdina telegram četl. Určitě muselo být vidět, že ho zpráva nějak ochromila, takže se zarazil, zastavil. Hrdina lístek pečlivě schoval, nosil ho u sebe. Opakovaně ho vytahoval z kapsy a díval se na něj nebo ho četl. Pozorovatel tedy může sledovat, že hrdina je neklidný, zamyšlený.
- 5) Informace o úmrtí je velmi krátká, stručná, chybí vyjádření lítosti, soustrastí. Protože je na zprávě razítko, psal ji úředník.
- 6) Můžeme takto označit viníka, který nevědomky způsobil tragédii. Nebo je tak označen člověk, který je z nějakého důvodu pokládán za viníka, i když nic nezpůsobil. Také to může označovat osobu, která je sice soudně zproštěna viny, ale v morální rovině viníkem je. Hrdina v knize vidí Cyrila Hajna jednoznačně jako viníka.
- 7) Stenograf je člověk, který pořizuje stenografické/těsnopisné záznamy. Těsnopis je úsporný typ písma, který neznalému člověku může připadat jako nějaké nečitelné písmo, či dokonce klikyháky. Podpis, který hrdinovi připomíná stenografickou zkratku, je tedy jen nějaká čára, která ukazuje, že úředník ani neměl snahu text zprávy čitelně podepsat.
- 8) Tato předpona zesiluje význam slova, můžeme ji nahradit slovem *úplně*, *docela* nebo *dočista*. Dnes ji chápeme jako zastaralou. Používá se ve slovech, která nesou negativní význam, např. *pranic*, *prazvláštní*, *prapodivný*. Předpona *pra-* tento záporný význam umocňuje. (Druhý význam této předpony označuje objekty časově staré, např. *prales*, *pravěk*, *prabába*.)
- 9) Věty s vykřičníkem jsou zvolací, jejich koncová intonace je zvláštní, nepřirozená, tvoří jakoby přímou linku, neklesáme ani výrazně nestoupáme hlasem. Vykřičník naznačuje, že hrdina není v klidu, ale v nějaké emocionálně vypjaté situaci.
- 10) Hrdina prožil něco špatného. Zdánlivě na událost již zapomněl, ale pořád v něm doutná nějaký hněv, zloba.
- 11) Popisují stejnou situaci, hrdina zdánlivě zapomněl na nějakou hroznou situaci ze svého života, ale ona pod dojmem zprávy ožila.
- 12) Hrdina zběsile utíká před strašidly, která vystupují z hrobů, a před vysokými plameny ohně.
- 13) Nevíme, co se hlavnímu hrdinovi stalo. Ale víme, že mu Cyril Hajn velmi ublížil, něčím ho zasáhl a tím ovlivnil hrdinův další život. Nemáme důvod mít k němu negativní vztah. Chápeme ho jako oběť, proto s ním soucítíme. (Podobně formulovaná otázka se objeví ještě u ukázky 2. Porovnáním dvou odpovědí si uvědomíme, že o hrdinovi nemáme dostatečné množství informací a že ty, co máme, mohou být zkreslené, protože vyprávění je subjektivní povahy.)

Řešení otázek k ukázce 2

C

- 1) Chování hrdiny hodnotíme negativně, protože vědomě ubližuje mladé dívce a pohrdavě se o ní vyjadřuje. To je v rozporu s tím, jak ho hodnotíme na základě ukázky 1.
- 2) Pokud někdo mohl ublížit jemu, může i on ubližovat dalším. Přiznává, že má na svědomí nějaké delikty. Svě jednání obhajuje tím, že provinění vůči němu bylo velké, výrazně ho zasáhlo a on trpěl. Proto si přisvojuje právo jednat také špatně, obhajuje tím též své chování ke Katy.
- 3) SSČ uvádí význam slova *satyr*: „bytost v lidské podobě se zvířecími znaky, žijící v lesích a na horách, faun“.
- 4) Protože hrdina popisuje Katy jako krásnou dívku, neodkazuje na její podobnost se zvířetem, ale na její divokost, erotickou přitažlivost. Dokonce použil slovo *satyří* při popisu dvakrát, takto přitažlivé se mu zdají vlasy/čupřina i ústa.
- 5) Katy byla krásná, bezstarostná, asi i divoká dívka. Měla krásnou postavu, byla veselá, optimistická. Nyní už je starší, ale stále hezká, pro hrdinu přitažlivá. Už se vytrácí její optimismus, divokost. Na hrdinovi je nějak závislá, proto strpí jeho špatné chování.
- 6) Samotné slovo *pokorná* má význam pozitivní. Ale slovo *samička* je převzato ze zvířecí říše, označuje ženu, která je redukována na sexuální objekt. Proto je celkově slovní spojení negativním hodnocením.
- 7) Ve SSČ najdeme spojení: *nedělej cavyky, bez dlouhých cavyků*. Synonymem je slovo *průtahy, okolky, drahoty*.
- 8) Hrdina je zdánlivě pokládá sám sobě, jedná se o řečnické otázky, které zdůrazňují situaci, kterou hlavní hrdina emotivně prožívá. Možná se obhajuje sám před sebou tím, že odpovídá na výtky, které by mu někdo mohl položit, nebo mu je už někdo položil. Uvedené otázky jsou cestou, jakou autor může vtáhnout čtenáře do děje, přimět ho k zamyšlení.